

Cevahir bedesteni eski esnafının iş hayatı...

Karşılıklı itimat ve esnaf terbiyesi

Kapalı çarşının bir parçası olan «Cevahir bedesteni» ndeki esnafla konuşur ve bu bedestenin en az 45 - 50 yıllık tarihine göz atacak olursak, her şeyden evvel, çünkü esnaf terbiyesini takdirle müşahedeye imkân buluruz.

Karşılıklı itimadın sözü, senet ve imzadan daha üstün tuttuğu o devirleri yaşayanlar, ne yazık ki, yıldan yıla tükenmektedir. Bu gün güçlükle bulabildiğimiz konuştuklarımız da göçüp gidince yalnız insanca değil, tarihçe de büyük bir kayıba uğrayacağımıza şüphe yoktur. Bu itibarla, ki şimdi hayatta bulunan eski esnafla karşı karşıya oturup konuşmakta, yarının «Esnaf tarihi» ne — ufağ da olsa — bir hizmette bulunulması mülâhazasıyla fayda görüyorum...

Küçük bir asma kilidin, altında muhafaza ettiği milyonlarla bir tahta dolap ve çekmece içinde kilitsiz duran külliyetli mücevherata nasıl olup da hiç bir yabancı el uzanmıyormuş? Bir çok akşamlar tamamiyle açıkta bırakılan altınlarla, binlerce lira değerindeki elmas, pırlanta, yakut yüzük, küpe ve iğnelerin sabahleyin yine aynı yerde bulunması, şüpheyi bugünün garipsenen bir olayıdır. Bugün hayretle karşılanacak bugün bu iyi hareketleri hep, kuvvetli bir aile terbiye ve telkinin esasını teşkil eden karşılıklı itimattan ileri gelmiyor muydu?

Seçme insanlar

Şimdi 66 yaşında olduğunu söyleyen Osman Boztepe, Cevahir Bedesteninin en eski esnafından biridir. 47 senesini o çatı altında geçiren muhatabım hâtıralarını anlatarak diyor ki:

— Bu bedesten öyle bir yerdi ki Türkiye'nin bir kaç zengin bankası birleşse, içindeki mücevheratı paraya çeviremezdi! İşte bu içinde milyonlar gizleyen çarşıda da o mücevherattan daha kıymetli insanlarla doluydu. Bu çarşıda iş alacak, dükkân açacak bir esnaf, 5-6 muteber zatın teşkil ettiği «Esnaf loncası» nın tezkiyesinden geçirdi. Hile, bir mala değerinden fazla para istemek, müşteriye karşı lâubali hareketle sigara içmek ve hattâ iskemlede bacak bacak üstüne atmış vaziyette veya açık başla oturmak, bu çatı altındaki esnafın cezayı mucip hareketleri arasında yer alırdı. Fakat şunu da işaret edeyim ki esnaf, bir ceza korkusu ile değil, esas olan terbiyesi ile alış verişine devam eder ve hiç bir suç işlemezdi. Binde bir işleneni de verilen cezaya, en ufak bir itirazda bile bulunmadan razı olurdu.

Erkân minderi ve cezalar

Bay Osman Boztepe'den, ne çeşit hareketlerinde esnafa ne gibi cezalar verildiğini öğrenmek istedim.

— Bakın, diyor, size en hafifini söylüyeyim. Esnaf, dükkânı içinde katiyen iskemlede oturmazdı; «erkân minderi» tâbir edilen minderler vardı. Bunlar bir insanın dizüstü oturabileceği bir insanın büyüklükte idi. İşte, dükkân sahibinin bu mindere dizüstü oturmayıp da iskemle üstünde oturarak müşteri beklemesi veya müşteri ile iskemlede konuşması «Esnaf loncası» nın affedemeyeceği bir kabahat sayılırdı. Çarşı içinde ceketsiz dolaşmak da aynı derecede bir suç teşkil ederdi.

— Ne gibi bir ceza verilirdi?
— Çok değil, üç gün alış verişten menedilirdi. Bu ceza, maddi bakımdan bir şey teşkil etmese bile o esnafa, mânevî cepheden en büyük bir darbe vurmuş olurdu. Üç gün işten menedildiği halde, öylelerini tanırım ki, arkadaşları arasında duyacağı mahcubiyetle on beş yirmi gün gelmeyip hâdiseyi unutturmak isteyenler bulunurdu.

Münakaşa

Muhakkaki muhatabım, eski günlerin bir filimini seyrediyor. Esnaf terbiyesi ve tertibeden ceza ile alâkalı bir nokta üzerinde bilhassa durmak istediğini öyliyerek dedi ki:

Esnaf, dükkânında nasıl oturur ve müşteriye karşı nasıl muamele ederdi — Erkân minderi ile iskemle farkı — Cezalar — Mahcubiyetinden on beş yirmi gün dükkânına gelemiyenler — Çarşının bankeri — Esirci Ali beyin altın sesleri — Esnafa yardım — Saraya ölçekle ödünç para!... — Açıkta milyonlar...

Çarşının eski esnafından
B. Osman Boztepe

Yazan:

Cemaleddin BİLDİK

— Esnafın bir müşteri ile münakaşa etmesi de cezayı mucip hareketlerdendi. Esnaf, haksız da olsa münakaşayı müşteri lehine kapayıp kesmeğe mecburdu. Hattâ paraca zarara da uğrayacağına bilse yine öyle yapardı. Çünkü münakaşayı, maddî zararlı müşteri lehine kesmiş bir esnafın zararı, Lonca tarafından telâfi edilirdi. Hulâsa, Cevahir bedesteni bir alış veriş yeri olmaktan ziyade bir mektep ve nümunelik bir terbiye müessesesiydi. Şunu da kaydetmek iktiza eder ki yalnız Bedesten esnafı değil, 40-50 yıl evvelki bütün esnaf böyle idi ve müşteriye karşı gayet terbiyeli davranırdı.

En aşağı 100 altını olmyan bir adama Bedestende esnaflık ettirilmediğini söyleyen bay Osman Boztepe:

— Allah, diyor, taşına toprağına bereket versin. Bu çarşıda işe atıldım, bu çarşıda kazandım ve yine bu çarşıda zengin oldum. Fakat yine bu çarşıda iken de fakir oldum.

Bizi dinleyen çarşının diğer yaşlısı bay Halidin:

— Hayırdır inşallah! demesi üzerine anlatmağa başladı:

— Devir değişti. O eski itimat, sözün imza ve senetten üstün ol-

duğu günler tarihe karıştı. Hem öyle bir tarihe karıştı ki imzalı senet bile para etmez oldu. Kefil olmuştum. Kefilimin borç üstüne yatması beni, binlerce lira ödemek mecburiyetinde bıraktı. Tabiatile çok sarsıldım, eski halimden eser kalmadı.

Çarşının en zengin adamı

Lâf lâfı açmış, bu arada çarşının en zengin adamının kim olduğunu sormuştum.

— Hah, dedi, bakın bunu sorduğunuza çok iyi ettiniz. Belki de söylemek hatırıma gelmiyecekti. Bu çarşının en zengin adamı 35 - 40 sene evvel vefat eden Ali beydi. «Para babası» tâbiri tam Ali bey için bir sözdür. Yoğurtçu zade lâkabı ile anıldığı gibi «Esirci Ali bey» de denirdi o zata... Çok iyi biliyorum. Saraydan bile gelirler Ali beyden ölçekle ödünç altın alırlardı. Hiç kimsenin para yetiştiremediği kıymetli taşları Ali bey alır, yan tarafındaki torbaya elini daldırıp avuçladığı altınları şıkır şıkır sayıverirdi. 40 sene evvel, ne sebeple olduğu şimdi pek hatırımda değil, sarayın mücevheratı satılığa çıkarılmıştı. Onları da Ali bey aldı. Bu zat aynı zamanda çarşının bir bankeri vaziyetinde idi.

Esnafa yardım

Esirci Ali beyin esnafa yardım ettiğini de söyleyen B. Osman Boztepe diyor ki:

— Bir gün yine Bedestene çok kıymetli mal geldi. Fakat Ali bey, doğrudan doğruya kendisi alıp da diğer esnafın istifadesine mâni olmamak için isteyene yardım edebileceğini söyledi. On iki zengin esnaf bir araya geldikleri halde mala para yetiştiremediklerini görünce Ali beyin teklifini kabul etti. Rahmetli derhal adamı olan Artakiyi çağırdı ve:

— Artaki! dedi. Git para getir.

Artaki az sonra kocaman bir torba altınla geldi ve bu para listesi yapılan 12 esnafa dağıtıldı.

— Şu halde Ali bey faizcilik de yapıyordu:

— Hayır, katiyen faiz almazdı. Esnafa yardım etmekten de büyük bir zevk duyardı o... Ay başı oldu mu ödünç verdiği paralar torbalar içinde getirilir ve Ali beye teslim edilirdi. Ali bey bu paraları saymadan alır ve torbayı çekmeceye şıkır şıkır dökerdi. İşte Ali beyin en hoşumuza giden tarafı da onun çekmeceye boşalttığı altınların tatlı seslerini dinlemektir...

Saymadan para almak da karşılıklı itimadın en kuvvetli bir misali değil midir?

Cevahir bedesteninin diğer hususiyetlerinden ve el'an içinde mal bulunan emanet kasalarından da başka bir gün yine bu sü-tunlarda bahsederim.

Cemaleddin BİLDİK

